רק ישראל יכולה למנוע איראן גרעינית

written by ד"ר רפאל בן לוי | 01.07.2024

עיקרי דברים

- איראן ממשיכה להתקרב לקו הסיום של ייצור פצצה גרעינית, ומקביל סבא"א מתריעה באופן חסר תקדים על פערים במידע וחוסר שיתוף פעולה מצד טהרן.
- ביידן מכוון להימנע מעימות צבאי ישיר בין ארה"ב לאיראן. לאור גישה זו, הסיכוי שיורה על פעולה צבאית כדי למנוע מאיראן את הצעד האחרון בדרך לפצצה קלוש ביותר. גם ממשל טראמפ עתידי לא ימהר להגיע לעימות צבאי עם איראן, אף שאולי יהיה מוכן לאכוף את העיצומים עליה ולגבות איום של פעולה ישראלית.
- המקרה הצפון-קוריאני מוכיח את הכישלון של מאמץ למנוע התחמשות גרעינית בהיעדר איום צבאי אמין, תוך הסתמכות על פעילות דיפלומטית ועיצומים בלבד. לכן, גם חזית דיפלומטית של מעצמות העולם בתמיכה ישראלית לא תועיל נגד הגרעין האיראני.
- במקום זאת, יש לייצר שוב אפשרות ויכולת צבאית ישראלית אמינה שבפני עצמה תיאלץ את מעצמות העולם לאכוף עיצומים קשים על טהרן. ישראל היא גם המדינה היחידה שמוכנה להעמיד איום כזה.
- במקביל, על ישראל לעבור ממגננה להתקפה וללחוץ על כל נקודות התורפה של המשטר, כולל איום בפעולה צבאית נגד מתקני הנפט של איראן, אוניות איראניות ומתקני ייצור הכטב"מים וטילי שיוט. פעולה התקפית נגד חזבאללה תנטרל מראש את השוט האיראני העיקרי נגד ישראל, שעשוי להרתיע אותה מתקיפה של מתקני הגרעין.

כישלון האסטרטגיה הישראלית

איראן המשיכה בחודשים האחרונים לחצות קווים חדשים בהתקרבותה לקו הסיום של ייצור פצצה גרעינית. יושב ראש הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), רפאל גרוסי, התריע באחרונה בפורומים שונים שהשעה מאוחרת, שאיראן לא עומדת בהבטחותיה ולא משתפת פעולה עם פקחי הסוכנות, ושהיא צוברת אורניום מועשר בכמויות חסרות תקדים. בתחילת יוני פרסמה מועצת הנגידים של סבא"א הודעת גינוי ודרישה מאיראן לשיתוף פעולה מיידי כדי ליישב את החששות סביב מרכיבים מתוכנית הגרעין שלה. בתגובה לגינוי הכריזה איראן על הרחבת יכולות ההעשרה שלה במתקן התת-קרקעי והמוגן בפורדו. דברים אלה מצטרפים להצהרתו של עלי אכבר סאלחי, ראש הסוכנות הגרעין האיראנית לשעבר, שאמר באופן תקדימי לפני כמה חודשים שאיראן עברה את כל השלבים המדעיים והטכנולוגיים שנחוצים כדי להגיע ליכולת ייצור נשק גרעיני.

במשך זמן רב ישראל הסתמכה על כך שמעצמות העולם, ובראשן ארצות הברית, מחויבות למנוע מאיראן נשק גרעיני. לנוכח התגליות הראשונות של מתקני ההעשרה החשאיים בנתנז ואראכ בתחילת שנות ה-2000 סברה ההנהגה הישראלית דאז, בראשות אריאל שרון, שבניגוד לכור העיראקי שישראל הפציצה ב-1981 במקרה האיראני מדובר באתגר שישראל לבדה תתקשה להתמודד איתו. במקום זאת, סברה הממשלה, סוגיה זו צריכה להטריד את הקהילה הבינלאומית כולה. תקוותה היחידה של ישראל, הם חשבו, טמונה בגיוס מעצמות העולם נגד השאיפות האיראניות. לצד זאת, וכמאמץ משני, שרון הורה למוסד בראשות מאיר דגן לסכל באמצעים חשאיים את התקדמות של איראן בתחום הגרעין. גישה זו נקטה גם ממשלת אולמרט.

כשבנימין נתניהו חזר לשלטון ב-2009 הוא הגדיר בראש סדר העדיפויות האסטרטגי של ישראל בניית יכולות לתקיפה צבאית נגד מתקני הגרעין האיראני. לראשונה הוקצו משאבים למאמץ הזה, שאף הניב פירות. תוך שנתיים ממשלת ישראל הצליחה לשכנע את העולם ואת האיראנים שיש סיכוי ממשי שתתקוף ישירות את מתקני הגרעין. כתוצאה מכך, נדרשו המעצמות להתייחס לנושא ברצינות ולבנות נגד טהרן את מערך העיצומים הכבד ביותר שידעה מדינה כלשהי. המאמץ הישראלי המשיך במקביל והגיע לשיא בקיץ 2012, כאשר ישראל שקלה ברצינות להורות על תקיפה. עם זאת, לחץ כבד של ממשל אובמה על הממשלה נגד תקיפה גרם לכך שבקבינט לא היה רוב למהלך מעין זה באותה עת.

בינתיים המשיכו מעצמות העולם במשא ומתן עם איראן, שהתגבש לכדי הסכם הגרעין שנחתם ב-2015. ישראל, מצידה, הלכה וזנחה באותה עת את אפשרות התקיפה ובמקום זאת נשענה על פעילות המעצמות, לצד תמיכה מודיעינית ופעולות חשאיות. כך עשתה בזמן הסכם הגרעין וכך גם אחר כך, בזמן שהנשיא דונלד טראמפ נקט מדיניות של לחץ מרבי וחזרה לעיצומים הנוקשים על איראן.

מאז ישראל המשיכה להצהיר שתפעל כדי למנוע מאיראן לייצר פצצה גרעינית, אולם אמינות האיום הזה הלכה ונשחקה עם השנים. ב-2012 ישראל הגדירה העשרה של 250 קילוגרם אורניום לרמה של 20% כקו אדום שבעקבותיו תפעל נגד איראן. אבל קו אדום זה הלך ונשחק בשנים האחרונות, ולפי הדו"ח האחרון של סבא"א צברה כיום איראן כבר יותר מ-750 קילוגרמים של אורניום מועשר ל-20% ועוד 140 קילוגרמים של אורניום המועשר לרמה של 60%. נראה שהקו האדום הישראלי החדש הוא העשרה של אורניום לרמה צבאית, כ-90% (יצוין כי קיימות אינדיקציות שאיראן כבר העשירה לרמה של 86%).

ייתכן שהיה מקום להפחית מרמת האיומים במתקפה צבאית על איראן לאחר הסכם הגרעין, שהוציא משטחה את מרבית האורניום שהעשירה, ואולי אפילו בזמן שממשל טראמפ אימץ מדיניות של לחץ מרבי. אולם כיום כבר אין מקום להמשך ההישענות על המעצמות ולקוות שהן יביאו את הישועה. ישראל נדרשת לחזור ולהציב איום אמין ומיידי לתקיפה, שכן כיום אמינותה בעניין אפשרות של תקיפה באיראן נמצאת בשפל היסטורי.

ביידן לא מציב איום אמין

ממשל ביידן עדיין מתנגד באופן עקרוני לכך שאיראן תחזיק פצצה גרעינית. אולם למעשה, הממשל בכוונה לא מגדיר קו אדום לתוכנית הגרעין האיראנית, כי הוא לא גיבש עד כה מדיניות מובנית למניעת התגרענותה של איראן. במרץ 2023 אמר יושב ראש המטות המשולבים, גנרל מרק מילי, בשימוע בפני הקונגרס שארה"ב מחויבת למנוע מאיראן "נשק גרעיני מבצעי" – אמירה שהתפרשה כמתן היתר לאיראן להעשיר די אורניום לייצור פצצה כל עוד היא לא מסובבת את הבורג האחרון להרכבת הנפץ הגרעיני. לאחר מכן דוברת המטה לביטחון לאומי בארה"ב הבהירה שהממשל "מחויב לא לאפשר לאיראן להשיג נשק גרעיני", אך לא סתרה את דבריו של מילי. היא הוסיפה שלדעת הממשל, המסלול הדיפלומטי הוא הדרך הטובה ביותר להשיג מטרה זו, אם כי אף אפשרות לא ירדה מהשולחן – כולל אמצעים צבאיים.

הדבר הקרוב ביותר למדיניות סדורה שתמנע מאיראן להשיג פצצה גרעינית הוא תקוות הממשל להגיע להבנות עם איראן, שבמסגרתן היא תימנע מהעשרה ל-90%, ומנגד ארה"ב לא תאכוף את העיצומים על ייצוא הנפט ותפעל בזהירות מול כוחות האיראניים ושלוחיה באזור. האם הממשל החליט להשלים אם איראן גרעינית? לא בהכרח. אבל השאלה מה היא מוכנה לעשות כדי למנוע זאת נשארת ללא מענה. בפועל, הממשל יחליט כיצד לפעול מול איראן בהתאם לנסיבות בכל שלב ושלב. ניתן להעריך אומנם שלאור הגישה הנוכחית של הנשיא ג'ו ביידן, הסיכוי שיורה על פעולה צבאית כדי למנוע מאיראן את הצעד האחרון בדרך לפצצה – קלוש ביותר.

מאז תחילת כהונתו, וביתר שאת מאז תחילת המלחמה, ביידן לא פועל כדי לחזק את אמינות האיום האמריקני על איראן. יתרה מכך, הוא משדר לה בצורה חד-משמעית שהמטרה העליונה ביותר שלו היא למנוע עימות צבאי ישיר בין ארה"ב לאיראן. הנשיא הבהיר שיהיה מוכן לספוג תקיפות ישירות על בסיסים אמריקנים באזור, שישלים אפילו עם איום מתמיד על נתיב סחר עולמי בבאב אל-מנדב מצד שלוחה איראנית, ושהוא מסכים ללחוץ על ישראל לרסן את תגובתה למתקפה האיראנית חסרת התקדים עליה – והעיקר שימנע כל עימות צבאי ישיר מול איראן.

ביידן נוקט כמעט כל צעד אפשרי כדי לאותת לאיראן שאין שום סיכוי שארה"ב תפריע לה גם אם תעשיר אורניום לרמה של 90% ותתקדם משם להרכבת פצצה. בטח ובטח הדברים נכונים אם תעשה זאת מבלי לפרסם זאת בפומבי, ותוך שהיא משאירה מקום לספק בתמונת המודיעין. ביידן עדיין מקווה להצליח להגיע להבנות עם טהרן, אך הסיכוי לכך נמוך מאוד. הסיבה היחידה שאיראן בכלל הסכימה למשא ומתן שהוביל להסכם הגרעין הקודם היא האיום האמין והעיצומים החריפים. כיום אין איום אמין על איראן, לא מצד ארה"ב ולא מצד ישראל, ולא ננקטים צעדים כדי לאכוף את העיצומים הקיימים על ידי סגירת הפרצות הרבות שבהן. לכן אין לאיראן שום אינטרס להגיע להסדר שרק יגביל אותה.

אפילו הנשיא ברק אובמה, שגילה העדפה ברורה לאמצעים דיפלומטיים, הציב נושאות מטוסים במפרץ הפרסי דרך קבע כדי לאותת לאיראן את רצינות האיום הצבאי, ובזמן כהונתו הושתו על איראן העיצומים הקשים ביותר בתולדות הלוחמה הכלכלית.

אבל גם אם טראמפ ייבחר לנשיא, הוא לא ימהר להגיע לעימות צבאי עם איראן. בדומה לביידן, גם טראמפ מבין שהקשב העיקרי של ארה"ב צריך להיות מופנה להתמודדות עם סין ורוסיה, והוא מאוד לא מעוניין להיגרר למלחמה עם איראן. ניתן להעריך שממשל טראמפ יהיה מוכן לחזור לאכוף את העיצומים על איראן, לגבות את האיום של פעולה ישראלית, ולהבהיר לאיראן שבתרחיש כזה תגובה מסלימה נגד מטרות אמריקניות באזור ונגד ישראל תגרור תגובה כואבת מצד ארה"ב. בכל מקרה, היכולת של ממשל טראמפ לתמוך בפעולה ישראלית תלוי בכך שתציב איום אמין לתקיפה. אין לצפות שטראמפ יציב איום כזה בעצמו.

אין מה לצפות מרוסיה וסין

הבעיה אל מול הגרעין האיראני אינה רק עמדתה של ארה"ב. לאורך השנים התייחסו רוסיה וסין באדישות מסוימת לשאיפות הגרעין של איראן. הן היו מוכנות לשתף פעולה עם מערך העיצומים ועודדו את קיום ההליך שהוביל להסכם הגרעין. הסוגיה מעולם לא הייתה בראש מעייניהן, אבל כשארה"ב ביקשה לקדם החלטה של מועצת הביטחון להטלת עיצומים ונגד העשרת אורניום, רוסיה וסין שיתפו פעולה עימה. עמדתן נבעה בעיקר עקב החשש ממלחמה אזורית בשל האיום הישראלי. עם זאת, שתי המעצמות גם רצו לשמר מערכת יחסים מתפקדת עם ארה"ב, לצד העדפה קלה שאיראן לא תשיג נשק גרעיני אשר יעצים אותה במסגרת מערכת היחסים המורכבת שלה מול מוסקבה ובייג'ינג.

שיקולים אלו השתנו משמעותית כיום, ולא נראה שרוסיה תתמוך או אף תאפשר החלטה של מועצת הביטחון נגד איראן, נוכח התמיכה של טהרן במאמץ המלחמתי שלה באוקראינה. כמו כן, במציאות הנוכחית, שבה החריפה התחרות בין ארה"ב לסין, לא נראה שבייג'ינג תראה בעצירת הפצצה האיראנית תמריץ לשיתוף פעולה פורה עם ארה"ב. אם לפני 15 שנה סין העדיפה שאיראן לא תשיג את הפצצה גרעינית, עם חידוד המחנות בגיאופוליטיקה העולמית כיום עלולה סין לראות בכך התפתחות חיובית שכן היא תעצים את הציר האנטי-מערבי במזרח התיכון ותחזק את האינטרסים הסיניים באזור. עם זאת, דברים אלה נכונים רק כל עוד אין חשש שפריצה איראנית לגרעין תוביל בהכרח למלחמה אזורית.

לעומת זאת, דווקא בקרב מדינות אירופה, ובראש ובראשונה צרפת, יש סימנים לכך שהן מבינות יותר מתמיד את האיום שתהווה פצצה איראנית על הסדר העולמי ובאופן ישיר על מדינות היבשת. בעשרים השנים הראשונות של האלף הנוכחי האירופיות הובילו קו שהאמין בפתרון דיפלומטי, והסתייגו מכל אזכור של איום צבאי. בשנים 2003-2006 ארה"ב קידמה החלטה בסבא"א שתאפשר לה להביא את הסוגיה למועצת הביטחון ושם לדחוף החלטה משמעותית נגד איראן, ודווקא מדינות אירופה גררו את התהליך הדיפלומטי במשך שלוש שנים ארוכות מתוך תקווה להגיע להבנות עם טהרן. כעת, לעומת זאת, דווח כי צרפת ובריטניה ביקשו לקדם החלטת גינוי בסבא"א שתסלול את הדרך להחזרת הסוגיה למועצת הביטחון, וארה"ב היא זו שהתנגדה ליוזמה. באחרונה צרפת, בריטניה וגרמניה פרסמו הצהרה נגד התקדמות התוכנית האיראנית, לאחר שטהרן הגיבה להודעת הגינוי האחרונה של סבא"א באמצעות הפעלת סרכזות

(צנטריפוגות) חדשות, ועקב העובדה שאיראן לא עמדה מחויבויותיה הקודמות.

אולם חרף התעוררותן המאוחרת מאשליית "החופשה מההיסטוריה" שבה חיו שלושים שנה, מדינות אירופה חלשות מדי מכדי לנקוט צעדים משמעותיים נגד איראן. לכל היותר, ניתן לצפות מהן שיתוף פעולה מסוים עם החזרת העיצומים על טהרן, אם וכאשר יהיה נשיא אמריקני שיהיה מעוניין בכך.

הדוגמה הצפון-קוריאנית

על רקע התעקשותו של הממשל שפצצה גרעינית בידי איראן "אינה מקובלת" עליו, יש לזכור שגם המדיניות האמריקנית כלפי צפון-קוריאה (צפ"ק) הייתה ונותרה עד היום שפצצה בידיה "אינה מקובלת". המקרה של צפון-קוריאה מדגים היטב מה קורה כאשר אופן ההתנגדות למדינה שמבקשת להשיג נשק גרעיני מסתכם בדיפלומטיה המבוססת על תמריצים חיוביים בלבד, לצד איומים לכל היותר בעיצומים. ההבדל העיקרי בין המקרה של תוכנית הגרעין של צפ"ק, שהסתיימה בהפיכתה למדינה בעלת ארסנל גרעיני מבצעי קטן, לבין זה האיראני הוא היעדר איום אמין בפעולת מנע צבאית נגד צפ"ק.

במשבר הראשון ב-1994 מול פיונגיאנג, כאשר המשטר בצפון-קוריאה ייעד כמות פלוטוניום כדי להכין ממנה פצצה, ממשל קלינטון הוריד מראש את האפשרות של פעולה צבאית מהשולחן. במקום זאת הציע הממשל תמריצים כלכליים תמורת עצירת ההתקדמות בתוכנית הגרעין. כך היה גם במשבר השני ב-2006, כאשר המשטר בפיונגיאנג הודיע שהוא עומד לבצע ניסוי בהפעלת הפצצה: ממשל בוש לא היה מוכן לשקול פעולה צבאית, והקוריאנים ידעו זאת. לפיכך הם ביצעו את הניסוי ופוצצו מתקן גרעיני, וכך נכנסו רשמית למועדון המדינות החמושות בגרעין.

אחת הסיבות לכך שארה"ב לא הייתה מוכנה להעמיד איום צבאי מול פיונגיאנג היא ששכנותיה של צפ"ק, יפן ודרום-קוריאה, אלה שנתונות תחת איום ישיר ממנה, התנגדו לפעולה צבאית אמריקנית. לעומת זאת, במקרה האיראני ישראל נקטה עמדה שאיימה לפעול צבאית בעצמה נגד טהרן, ואף הייתה שמחה אילו ארה"ב הייתה עושה זאת לבדה או ביחד איתה.

לעבור ממגננה להתקפה

ישראל היא הגורם האחרון עם האצבע בסכר מול האיראנים. אמינות האיום שלה אומנם נפגעה עקב המלחמה הנוכחית, ובמיוחד עקב המתקפה האיראנית באפריל. עם זאת, לא אלמן ישראל. התגובה המינימלית שלה למתקפה האיראנית באפריל בכל זאת שיקמה במידה מסוימת את ההרתעה והבהירה לאיראן את פערי היכולות בינינו: בעוד שהמתקפה האיראנית של 300 כטב"מים וטילים הצליחה לפגוע באתרים בודדים בלבד, ישראל פגעה באופן מדויק במערכות ההגנה של אתר גרעין איראני ועשתה זאת בהרבה פחות מאמץ, כאשר לאיראן לא הייתה יכולת למנוע את הפגיעה.

בנוסף הבהירה ישראל שבעת המתקפה האיראנית עליה היא נהנתה מרשת תמיכה אזורית ובינלאומית. מנגד, כוחות השלוחים של איראן שפזורים באזור טובים רק בזריעת טרור, אך חסרי יכולת לחלוטין להגן על איראן בעת מתקפה עליה. כמו כן התבהר כי חרף השיתוף הפעולה הגובר בין איראן לרוסיה, ולמרות רצונה של סין לשחק תפקיד דיפלומטי משמעותי יותר באזור, מעצמות הציר לא יבואו לעזרת משטר האייתולות בעת צרה. לכל היותר הן יבקשו לנצל את ההזדמנות של הפניית הקשב המערבי לאיראן כדי לקדם את האינטרסים שלהן, ולא כדי להגן על טהרן.

נוכח תמונת מצב זו, אסטרטגיית הבנאום ששימשה את ישראל בימי שרון, אהוד אולמרט וחלק מממשלות נתניהו, שגרסה כי הובלת ההתנגדות לגרעין האיראני צריכה להיות בידי ארה"ב ומעצמות אחרות, מתגלה כעגלה ריקה. הדבר היחיד שיכול להרתיע את איראן מלפרוץ לנשק גרעיני הוא איום צבאי אמין, והמדינה היחידה שמוכנה להעמיד איום כזה הייתה ונותרה ישראל. חזית דיפלומטית של מעצמות העולם בתמיכה ישראלית לא תועיל נגד הגרעין האיראני. במקום זאת, יש לייצר אפשרות צבאית ישראלית אמינה שתאלץ את מעצמות העולם לאכוף עיצומים קשים על טהרן, מתוך רצון למנוע מלחמה.

חשוב לציין שבניית היכולת לפגוע במתקני הגרעין של איראן היא רק מרכיב אחד בהתמודדות מול איראן. במקביל, ישראל חייבת לאמץ מדיניות שנועדה ללחוץ על כל נקודות התורפה של המשטר. הכלכלה האיראנית מהווה אחת מנקודות התורפה הגדולות שלה, שכן ייצור הנפט הוא אחד ממקורות ההכנסה העיקריים של טהרן. כאמור, איום אמין ישראלי הוא מניע עיקרי לעיצומים על איראן, שמושתים בעיקר על ייצוא הנפט מהמדינה. רק במשך שנים מועטות נאלצה איראן להתמודד עם מערך עיצומים מלא על ייצוא הנפט שלה, שפגע בה קשות והגביל את המשאבים שהיא יכלה להעביר לשלוחיה באזור. ככל שהעיצומים נאכפים ופוגעים בכלכלה האיראנית, כך המשטר נאלץ לעסוק בזירה הפנימית כדי לשמור על שליטה באזרחים, וכן להפנות משאבים לעקיפת העיצומים. במקביל, הוא פחות פנוי לקידום חזון ההגמוניה האזורית שלו. כמו כן, יש לזכור כי קיימים גורמים רבים בקרב האוכלוסייה האיראנית שמתנגדים למשטר מסיבות שונות, ויש לבחון דרכים להבטיח שקולם יישמע.

בצד ההתקפי, ניתן להכין את הקרקע לפעולות ישירות נגד מתקני הנפט של איראן. עצם האיום שישראל מסוגלת להציב על מתקני הנפט של איראן במפרץ הפרסי גורם לאפקט הרתעתי נגד תקיפות על ישראל. כמן כן, ניתן לתקוף אוניות איראניות כתגובה על פעולות החות'ים נגד האוניות שעוברות בבאב-אל מנדב. עוד לפני כן יש להניח מראש תשתית משפטית פנימית להגדרת מתקנים מעין אלה כמטרות לגיטימיות. בנוסף, יש להיערך לתקוף את מתקני ייצור הכטב"מים וטילי השיוט האיראניים.

המרכיב האחרון בהיערכות הישראלית הוא פעולה התקפית נגד חזבאללה. בשנים הקרובות ישראל חייבת להיערך לפעולה נרחבת נגד ארגון הטרור הלבנוני, אך בשלב הראשון והמיידי אפילו פגיעה קשה ביכולות שלו תתרום רבות למאבק הרחב יותר נגד איראן. זאת, משום

שצמצום יכולותיו של חזבאללה ינטרל מראש את האיום העיקרי לתגובה איראנית נגד ישראל אם תתקוף את מתקני הגרעין.

השעה מאוחרת, והרגע היסטורי. הגרעין האיראני מהווה איום על מדינות רבות באזור ובעולם, ואם תצליח איראן במזימותיה יהיה זה שבר לכל הסדר הבינלאומי למניעת תפוצת כלי נשק גרעיניים. עם זאת, אין לצפות שמאן דהוא יפעל בנחישות נגד איראן, תוך הסתכנות במלחמה, חוץ מישראל. זהו הרגע להובלה ישראלית, ואם ההנהגה בארץ תתעשת ותיטול אותה העולם יודה לנו, גם אם לא פומבית או באופן מיידי.